

Eerste stap naar reflectie op literatuur

1 april 2019 MARTIJN KOEK

Fictie/literatuur

- Mate van voorbereiding: minimaal.
 - Materialen: geen.
 - Effectief bevonden voor: 4vwo, als onderdeel van een lessenserie gericht op kritisch leren denken naar aanleiding van literaire teksten (12 lessen).
-
-

Wat is de kernactiviteit van de leerlingen?

Leerlingen leggen hun eerste reactie op een literaire tekst vast op een manier die latere reflectie op die reactie vergemakkelijkt.

Hoe pak je dat aan?

Laat leerlingen meteen nadat zij een literaire tekst gelezen hebben de volgende zin opschrijven, als eerste spontane reactie:

Dit is een [.....] tekst over [.....].

Leerlingen vullen zelf de twee lege plekken in. Hun moet duidelijk zijn dat er geen foute antwoorden bestaan: ze beschrijven immers hun individuele, spontane eerste reactie. Een mogelijke vervolgstap in de les is de leerlingen te laten nadenken over wát in de tekst die eerste reactie bij hen heeft opgeroepen. Nota bene: het is belangrijk daarbij werkwoorden als ‘verdedigen’ of ‘uitleggen’ (van de geformuleerde zin) te vermijden, omdat deze werkwoorden een redenering impliceren die juist ontbreekt bij een spontane reactie. Een beter werkwoord in dit geval is daarom: ‘verklaren’.

Met welk effect?

Psychologisch: leerlingen kunnen zich op deze manier makkelijker bewust worden van wat een tekst in eerste instantie met hen doet, zowel wat betreft hun spontane oordeel (eerste lege plek) als hun intuïtieve idee over de inhoud/betekenis ervan (tweede lege plek). Bewustwording van deze eerste, spontane reactie op de tekst kan denkautomatismen helpen *afremmen*: er is nu immers een vastgesteld eerste idee over de tekst, waartegen andere, misschien zelfs tegengestelde ideeën, af kunnen worden gezet. Op die manier kunnen leerlingen tot meer doordachte interpretaties komen (Koek, 2018).

Praktisch: door de eerste reactie van leerlingen op een tekst qua vorm te standaardiseren wordt het makkelijker om (klassikaal of in groepjes) discussie te organiseren over de twee elementen in de zin waarin leerlingen zullen verschillen of overeenkomen: het oordeel en het idee over de inhoud. Daarnaast biedt een vastgelegde eerste reactie de mogelijkheid om leerlingen achteraf te laten reflecteren op hoe hun uiteindelijke interpretatie tot stand gekomen is, bijvoorbeeld door ze de verschillen en overeenkomsten te laten verklaren tussen de zin met hun eerste reactie en hun uiteindelijke interpretatie.

Waarom werkt het zo?

Veel van ons denken wordt gestuurd door automatismen. Wanneer we over verschillende mogelijkheden willen nadenken, bijvoorbeeld wanneer we verschillende interpretaties willen afwegen, zullen we dat automatisch denken moeten pauzeren (Kahneman, 2011). Om dat te kunnen doen, moeten we ons eerst bewust zijn van die automatisch gevormde gedachten. Het noteren van je eerste, spontane reactie op een tekst stimuleert die bewustwording.

Wanneer een lezer zich *geen* rekenschap geeft van zijn/haar spontane, dus automatisch gevormde, reactie op een tekst, wordt het waarschijnlijker dat een van de volgende twee dingen gebeurt:

1) de onbewuste, niet benoemde, eerste reactie kleurt de verdere interpretatie van de tekst. De uiteindelijke interpretatie *lijkt* dan een afweging van mogelijkheden, maar is wellicht vooral een onderbouwing van een idee dat zich al meteen na eerste lezing gevormd heeft en geen échte ruimte meer heeft gelaten aan andere ideeën. Dergelijke interpretaties zijn een vorm van *belief preservation* (Kahneman, 2011; Koek, 2018);

2) de eigen spontane reactie speelt nauwelijks een rol in het interpretatieproces en de leerling gaat op zoek naar 'wat de docent kennelijk wil horen' (Faust, 2000; Koek, 2018).

Dergelijke interpretatieprocessen dragen er niet toe bij dat leerlingen inzicht krijgen in hoe ze denken. Een gemiste kans, aangezien divers onderzoek aangeeft dat literatuuronderwijs juist aan dat inzicht kan bijdragen.

Meer weten?

Faust, M. (2000). Reconstructing Familiar Metaphors: John Dewey and Louise Rosenblatt on Literary Art as Experience. *Research in the Teaching of English* (35, 1), 9-34.

Kahneman, D. (2011). *Ons feilbare denken*. Business Contact.

Koek, M. (2018). Frustratie is goed: kritisch denken in de literatuurles. *Levende Talen Magazine*, (105), 6-9.

Graag als volgt naar deze bijdrage verwijzen: Koek, M. (2019). Eerste stap naar reflectie op literatuur. *Didactiek Nederlands – Zo kan het ook*. Geraadpleegd [datum] via <https://didactieknederlands.nl/zokanhetook/2019/04/eerste-stap-naar-reflectie-op-literatuur/>

Auteurs:

Martijn Koek

mkoek@hva.nl |

Martijn Koek (1969) werkt als docent Nederlands en Literatuur aan het Keizer Karel College in Amstelveen en sinds 2018 ook als lerarenopleider aan de Hogeschool van Amsterdam. Naast zijn werk als leraar is hij betrokken geweest bij de ontwikkeling van de website *Lezen voor de Lijst* en publiceerde hij diverse artikelen over literatuuronderwijs. In 2014 werd hij verkozen tot beste leraar Nederlands van Nederland. De afgelopen jaren deed hij onderzoek naar de mogelijke invloed van literatuuronderwijs op het kritisch denkvermogen van vwo-leerlingen, onder begeleiding van Gert Rijlaarsdam (UvA), Tanja Jansen (UvA) en Frank Hakemulder (UU).